

JÓZEF BAKALARZ TChr
KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI

INTEGRACJA MIGRANTÓW W ŚWIETLE PRAWODAWSTWA KOŚCIELNEGO

Migracja jest faktem, który w sposób nieunikniony pociąga za sobą zjawisko wykorzenia z rodzimego środowiska społeczno-kulturalnego i równocześnie zjawisko zderzenia ze środowiskiem obcym. Oba zjawiska tworzą dramat rozdwojenia kulturowego migrantów i rodzące się stąd problemy współżycia społecznego między migrantami a tubylcami.

W układaniu współżycia tych grup przyjmuje się teoretycznie trzy zasadnicze rozwiązania, a mianowicie: a) asymilację migrantów, której efektem jest zachowanie monokultury złączonych społeczności, b) izolację migrantów, która utrzymuje dualizm społeczno-kulturowy, c) integrację migrantów, która prowadzi do utworzenia fundamentalnie jednej społeczności z zachowaniem do pewnego stopnia społecznej odrębności i pluralizmu kulturowego¹.

Kościół przyjmuje to ostatnie rozwiązanie jako jedynie zgodne z jego własną misją i charakterem, a także z osobowymi i społecznymi prawami człowieka. Doktryna Kościoła o integracji jest bardzo młoda, liczy zaledwie kilkadziesiąt lat, ale zasadnicze jej elementy — zasada jedności kościelnej i zasada pluralizmu społeczno-kulturowego wiernych — są stare jak on sam. Przez wieki bowiem zasady te Kościół głosił i wcielał w życie, o czym świadczy bogata historia jego opieki nad migrantami, np. doniosła uchwała Soboru Laterańskiego IV (1215)² w sprawie duszpasterstwa różnych grup etnicznych, a także późniejsze dokumenty z najsłynniejszą w tej dziedzinie konstytucją apostołską *Exsul Familia*

¹ A. Woźnicki. *Socio-religious principles of Migration Movement*. Toronto 1968 s. 34.

² Can. 9. I. D. Mansi. *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*. T. 22. Venetiis 1778 s. 998.

z 1 sierpnia 1952 r.³ Wprowadzie dokumenty te nie wspominały o integracji, ale jej zasady uwzględniały w swoich normach prawnych.

pozytywną i oficjalną doktrynę Kościoła o integracji migrantów zapoczątkował papież Pius XII w przemówieniu na I Narodowym Kongresie Emigracji Włoskiej w dniu 23 lipca 1957 r., mówiąc o zasadach i cechach integracji, którą odróżnił od „falszywych doktryn” o asymilacji migrantów⁴. Do teologicznego i socjologicznego pogłębienia doktryny o integracji przyczynił się wydatnie IV Międzynarodowy Kongres Katolicki w Sprawach Migracji w Ottawie w 1960 r., poświęcony w całości zagadnieniu integracji migrantów⁵. Odtąd teoria o integracji zagościła w Kościele na dobre. Do jej dalszego rozwoju przyczyniło się nauczanie papieży Jana XXIII⁶ i Pawła VI⁷, a także uchwały Soboru Watykańskiego II⁸.

Ze źródeł tych wynika, że integracja migrantów w ramach miejscowych społeczności jest faktem naturalnym, życiowo koniecznym i owocnym. W enc. *Pacem in terris* Jan XXIII sformułował twierdzenie, że grupy etniczne mają prawo i obowiązek żyć w społeczności z innymi⁹.

Doktryna Kościoła stanowi ideową bazę dla przepisów prawnych sformułowanych w instrukcji Kongregacji Biskupów: *De pastoralis migratorum cura* z 22 sierpnia 1969 r.¹⁰, którą objaśniają dwa dokumenty Papieskiej Komisji dla Spraw Duszpasterstwa Migrantów i Turystów list *Chiesa e mobilità umana* z 26 maja 1978 r.¹¹ i dołączona do niego instrukcja *Pastorale des migrants*¹². Przepisy tych, a częściowo innych jeszcze dokumentów, zawierają — explicite bądź implicite — syntezę współczesnej doktryny Kościoła w tej dziedzinie. W określaniu katolickiego a ściślej mówiąc, kościelnego modelu integracji migrantów dokumenty

³ AAS 44:1952 s. 649-704. Odtąd: EF.

⁴ AAS 49:1957 s. 736.

⁵ *Integration of the Catholic Immigrant. Fourth International Catholic Migration Congress. Montreal 1960.* Odtąd: *Integration*.

⁶ *Joannes XXIII*: Alokucja 20 X 1961. AAS 53:1961 s. 718; Alokucja 5 VIII 1962. AAS 54:1962 s. 578-581.

⁷ *Paulus VI*: Alokucja 16 IV 1970. AAS 62:1970 s. 286; Alokucja 7 XI 1970. AAS 62:1970 s. 771-772; alloc. 17 X 1973. AAS 65:1973 s. 591-592; adh. ap. „Evangelli nuntiandi” 8 XII 1975 nr 17. AAS 63:1971 s. 401-411.

⁸ Dekret o apostołstwie świeckich *Actus iustitiam apostolicam* nr 10, 11; Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus* nr 26; Konstytucja o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* nr 26, 31, 42, 44, 54, 58, 66.

⁹ AAS 55:1963 s. 285.

¹⁰ AAS 61:1969 s. 614-643. Odtąd: DPMC.

¹¹ AAS 70:1978 s. 357-378. Odtąd: CMU.

¹² „On the Move” 8:1978 nr 1 s. 95-115. Odtąd: PM.

prawne ujmują integrację na płaszczyźnie religijnej, choć w ścisłym powiązaniu z integracją na innych płaszczyznach, zwłaszcza zaś w dziedzinie społeczno-kulturowej.

I. POJĘCIE I NATURA INTEGRACJI MIGRANTÓW

Z uwagi na wieloznaczność pojęcia integracji migrantów zachodzi potrzeba ustalenia go oraz określenia natury procesu integracyjnego zgodnie z nauczaniem i prawodawstwem kościelnym.

1. Pojęcie integracji

Na określenie procesu łączenia się migrantów z tubylcami w dokumentach kościelnych występują najczęściej nazwy: integracja (*integratio*), adaptacja (*adaptatio*) i włączenie (*insertio*). Jest rzeczą znamionną, że w dokumentach ściśle prawnych występują tylko te dwie ostatnie nazwy lub ich synonimy, co może rodzić wątpliwość, czy prawodawca kościelny w ogóle dopuszcza integrację? Odpowiedź na to pytanie ułatwia zdefiniowanie wspomnianych pojęć i ukazanie ich wzajemnych relacji znaczeniowych.

Pod pojęciem integracji rozumie się dynamiczny proces, w którym migranci i tubylcy łączą się harmonijnie w jedną społeczność poprzez wzajemne poznanie, odpowiednie dostosowanie i ubogacenie własnymi wartościami etnicznymi¹³. Mimo że autorzy wprowadzają do tej definicji jeszcze inne elementy określające, jak: ciągłość i spontaniczność procesu, zachowanie odrębności grup integrowanych, owocność procesu — to pojęcie integracji pozostaje bardzo szerokie i ma charakter analogiczny¹⁴.

Pojęcie adaptacji oznacza uzgodnienie w ograniczonym zakresie zewnętrznych zachowań migrantów z zachowaniem społeczności miejscowej. Jest to więc proces, który tylko częściowo i raczej zewnętrznie harmonizuje współżycie grup etnicznych, chroniąc je w ten sposób przed konfliktem¹⁵.

¹³ A. Woźnicki. *Teologia społeczna ruchu migracyjnego*. W: *Studia polonijne*. T. 2. Lublin 1978 s. 68; *Manuale di storia sociologia e pastorale dell' emigrazione*. Roma 1973 s. 40.

¹⁴ G. Baggio. *Gli aspetti morali dell'emigrazione*. Roma 1949 s. 24; G. Ferretto. *L'integrazione degli imigrati cattolici secondo la Costituzione Apostolica „Exsul Familia” e gli insegnamenti dei Sommi Pontifici*. Roma 1960 s. 99; F. Houtart. *Les variables qui affectent le rôle integrateur de la religion*. „Social Compas” 7:1960 s. 27-28.

¹⁵ *Manuale di storia sociologia* s. 36.

Trzecie pojęcie — włączenie — oznacza proces spontanicznego nawiązywania wszechstronnych relacji migrantów z tubylcami, wzajemnej wymiany wartości kulturowych i aktywnego uczestnictwa migrantów w życiu miejscowej społeczności kościelnej i świeckiej¹⁶.

Z analizy dokumentów wynika, że przedstawione pojęcia służą do oznaczenia tego samego procesu scalającego odrębności społeczno-kulturowe. Różnią się tym, że pojęcie integracji oznacza całość tego procesu z podkreśleniem jego docelowości, czyli ze wskazaniem jego ostatecznego efektu. Pozostałe zaś pojęcia służą do oznaczenia tylko pierwszych etapów procesu integracyjnego. Adaptacja jest mianowicie okresem zapoczątkowania tego procesu, dokonywującego się w sferze życia zewnętrznego, a wejście jest rozwojem jednoczenia różnych społeczności także wewnątrznie.

Prawodawca kościelny uznaje wprawdzie integrację jako proces docelowy, ale świadomie unika terminu „integracja”, używając w to miejsce pojęć bardziej precyzyjnych i konkretnych, jakimi są adaptacja i wejście¹⁷. Tę terminologiczną ścisłość wyjaśnia fakt, że prawo kościelne reguluje stosunki społeczne między migrantami a społecznością lokalną głównie w okresie zapoczątkowania ich współżycia społecznego, czyli właśnie na etapie zewnętrznego adaptowania się migrantów i ich wchodzenia w życie nowej społeczności. W nauce, która zajmuje się całością procesu scalania społecznego, wolno używać nadrzędnego pojęcia integracji, z zastrzeżeniem, że jest to pojęcie analogiczne, którego treść znaczeniowa modyfikuje się w zależności od etapu tego procesu.

2. *Natura integracji*

Na pytanie, czym w istocie jest integracja, łatwo odpowiedzieć od strony negatywnej. Z pewnością nie jest ona izolacją ani też zlaniem się dwóch grup etnicznych. Pozytywne określenie integracji wymaga wyakcentowania w niej najważniejszych elementów. Przede wszystkim jest ona procesem, czyli stopniowym rozwojem społeczno-twórczym, w którym uczestniczą jednostki i grupy społeczne o różnej mentalności, kulturze i cechach religijności¹⁸. Na zasadzie naturalnego otwarcia się człowieka na innych ludzi i zwykłej konieczności życiowej grupy te, czyli

¹⁶ DPMC nr 10; Paulus VI, Alokucja 17 X 1973. AAS 65:1973 s. 592; E. Clarizio. *Migration moderne et mise à jour pastorale*. „On the Move” 3:1973 nr 3 s. 19.

¹⁷ Clarizio, jw. s. 19.

¹⁸ M. Livolsi. *Integrazione dell'immigrati e integrazione comunitaria*. „Studi Emigrazione” 3:1966 s. 127 nn.

migranci i tubylcy nawiązują ze sobą osobiste i społeczne kontakty, dzięki którym poznają się i komunikują sobie własne wartości etniczne¹⁹. Owa wymiana wartości dokonuje się nie mechanicznie, ale naturalnie, w klimacie szacunku, tolerancji i wolności, na zasadzie wzajemnego i aktywnego oddziaływania obu grup²⁰.

Oprócz mechanizmu komunikowania w procesie integracyjnym występuje również mechanizm zachowawczy, dzięki któremu migranci nie tracą poczucia własnej tożsamości społecznej i odrębności etnicznej²¹. W nowym i odmiennym otoczeniu ich naturalny instynkt społeczny ożywia się nawet i nakazuje im szczególną troskę o zachowanie własnego dziedzictwa etnicznego.

Jak widać, w procesie integracji występują dwa jakby przeciwstawne mechanizmy: mechanizm jednoczenia migrantów z tubylcami, a równocześnie mechanizm zachowania własnej tożsamości etnicznej. Dzięki temu efektem integracji jest powstanie nowej poniekąd społeczności, której fundamentalna jedność jest zharmonizowana z pewnymi odrębnościami społeczno-kulturowymi²². Na odcinku indywidualnym integracja prowadzi stopniowo do uformowania nowego człowieka, który harmonizuje w sobie, zewnątrz i wewnątrz, przynależność do dwóch społeczności i uczestnictwo w dwóch kulturach²³. Owo uczestnictwo polega nie na dwutorowości życia społeczno-kulturowego, ale na organicznym i harmonijnym powiązaniu wartości pochodzących z różnych systemów kulturowych.

II. ZASADY I WARUNKI INTEGRACJI

Dojrzały, służący dobru migrantów proces integracyjny wymaga respektowania naturalnych i objawionych praw bożych, które Kościół określa w formie zasad i warunków uznawanej przez siebie integracji.

1. Zasady integracji

Podstawową zasadą integracji jest jedność, warunkująca istnienie i właściwe funkcjonowanie każdej społeczności, a zwłaszcza kościelnej. Kościół bowiem uznaje jedność za swą istotną cechę, a popieranie jed-

¹⁹ Baggio, jw. s. 25.

²⁰ K. Olejarczyk. *The cultural Impoverishment of Immigrants*. W: *Ethnic Groups in the City*. Toronto — London 1971 s. 289-293.

²¹ Manuale di storia sociologia s. 40; Woźnicki. *Teologia społeczna* s. 65.

²² P. Irlandese. *L'emigrato di fronte alla religione*. Roma 1969 s. 47-49.

²³ Joannes XXIII. Alokucja 5 VIII 1962. AAS 44:1962 s. 579; Irlandese, jw. s. 40-52.

ności w świecie i w każdej społeczności za swoją najgłębiej rozumianą misję²⁴. Z ustanowienia bożego jest on sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia ludzi z Bogiem oraz jedności całego rodzaju ludzkiego²⁵. W dokonywającej się ewolucji współczesnego świata ku jedności Kościół popiera jedność w dziedzinie religijnej i moralnej, a także w dziedzinie rozwoju bardziej powszechnej formy ludzkiej kultury i społecznej współpracy²⁶.

W tej perspektywie Kościół widzi migrację jako wyraz ukrytego dążenia ludzi do spotkania, braterstwa i zjednoczenia się, a równocześnie jako okazję do jednoczenia świata. Migracja bowiem to nie tylko przekraczanie granic geopolitycznych, lecz także społeczno-etnicznych, kulturowych i religijnych. Migranci są naturalnymi łącznikami pomiędzy społecznościami różnych ras, narodowości i kultur; są więc rzecznikami jedności międzyludzkiej²⁷.

Na tej podstawie prawodawca kościelny dąży, aby migranci i tubylcy tworzyli wspólnotę we wszystkich dziedzinach życia, szczególnie zaś na płaszczyźnie kościelnej. Tubylcom przypomina on, że ochrzczeni migranci, gdziekolwiek się znajdują, należą do lokalnego kościoła, a więc prawnie są tam „jak u siebie w domu”²⁸. Z tej racji należy ich traktować jako domowników, a nie jako cudzoziemców, obcych czy gości²⁹. Migrantom zaś prawo poleca, aby szanowali wartości etniczne i kulturowe kraju, do którego się udają lub w którym zamieszkują, by starali się przyswoić sobie stopniowo te wartości, traktując je jako drugie po ojcystym, dziedzictwo duchowe³⁰. Z naciskiem prawo wzywa migrantów, aby starali się szybko nauczyć miejscowego języka, którego opanowanie jest istotnym warunkiem właściwego włączenia się do miejscowej społeczności i uczestniczenia w jej zwyczajach i instytucjach³¹.

Drugą zasadą integracji jest społeczno-kulturowy pluralizm, który Kościół przyjmuje z tej racji, że jest wspólnotą religijną przeznaczoną dla ludzi różnych ras, narodowości i kultur. Jego powszechność nie zakłada bynajmniej uniformizmu życia społeczno-kulturowego należących

²⁴ Pius XII: enc. *Summi Pontificatus* 20 X 1939. AAS 31:1939 s. 426-429; tenże. Alokucja 24 XII 1945. AAS 38:1946 s. 18-24; Paulus VI: Alokucja 22 XII 1964. AAS 57:1965 s. 179-180.

²⁵ *Gaudium et spes* nr 42.

²⁶ Tamże nr 42, 54.

²⁷ DPMC nr 1-2; CMU nr 15, 16, 19; PM III nr 2.

²⁸ PM II nr 1; por. CMU nr 29.

²⁹ CMU nr 23, 29.

³⁰ *Pacem in terris* nr 97, 100; *Ad gentes divinitus* nr 26; DPMC nr 10.

³¹ DPMC nr 10; PM II nr 2; G. Rochcau. *L'accueil de l'immigrant étranger dans la communauté paroissiale*. W: *Integration* s. 278-279.

do niego ludów, ale przeciwnie wymaga ona poszanowania tego wszystkiego, co jest u nich naturalne, własne i specyficzne, byle tylko nie było sprzeczne z wiarą i moralnością chrześcijańską³². Konsekwentnie Kościół uznaje naturalne prawo do istnienia narodów i grup etnicznych, respektuje ich cechy, kulturę, język i instytucje³³. Nadto korzysta on z tych wartości a ubogacając się nimi, uświęca je i posługuje się nimi przy ewangelizacji poszczególnych grup ludzkich.

W uzasadnieniu pluralizmu kulturowego dokumenty kościelne odwołują się również do naturalnych praw ludzkich w tej dziedzinie oraz do wartości osobowych i społecznych, jakie ta zasada gwarantuje. Według instrukcji *Pastorale des migrants* „wierność osób, rodzin i grup wobec szczepu, z którego wyrosli, stanowi godną podziwu i wzruszającą właściwość”³⁴. Cechy etniczne i formy kultury, które migranci wynieśli z ojczystego kraju, dokumenty nazywają „drogocennym dziedzictwem”, które ubogaca członków danej grupy migrantów i miejscową społeczność³⁵.

Omawianą zasadę konkretyzują przepisy prawne, które podkreślają wrodzone uprawnienie migrantów do zachowania i rozwoju własnego dziedzictwa kulturowego³⁶, potrzebę pielęgnowania poczucia tożsamości etnicznej³⁷, więzi z własną ojczyzną³⁸, organizowania odrębnych form życia zbiorowego (np. własnych organizacji), zakładania instytucji kulturalnych i oświatowych, a przede wszystkim posiadania własnego duszpastertwa etnicznego³⁹.

Miejscowa społeczność ma, według dokumentów Kościoła, obowiązek wspomniane prawa uszanować, a nawet pomóc w ich realizacji. Ograniczenie zaś przez nią tych praw stanowiłoby poważne pogwałcenie zasady sprawiedliwości⁴⁰.

Trzecią zasadą integracji jest personalizizm, który podkreśla nadrzędną wartość i godność osoby ludzkiej, która jest podmiotem różnych praw,

³² Pius XII: enc. *Summi Pontificatus* 20 X 1939. AAS 31:1939 s. 428-429; enc. *Evangelii praecones* 2 VI 1951. AAS 43:1951. s. 522.

³³ Pius XII: Alokucja 2 VI 1943. AAS 35:1943 s. 167-168; Alokucja 24 XII 1945. AAS 38:1946 s. 19-20; *Gaudium et spes* nr 49, 60.

³⁴ PM I nr 5.

³⁵ Paulus VI: enc. *Populorum progressio* 26 III 1967 nr 68, 69. AAS 59:1967 s. 290-291; PM II nr 6; J. de Lachaga. *Église particulière et minorités ethniques*. Paris 1978 s. 56-58.

³⁶ DPMC nr 11; CMU nr 17, 18; PM I nr 4, 5.

³⁷ Paulus VI: Alokucja 17 X 1973. AAS 65:1973 s. 591; PM III nr 1.

³⁸ DPMC nr 6.

³⁹ Baggio, jw. s. 26-29.

⁴⁰ *Pacem in terris* nr 95, 96; DPMC nr 9, 11, 14, 23 § 6; CMU nr 17, 18, 19; PM III nr 1.

a wśród nich prawa do wolności i osobowego rozwoju. W warunkach migracji zasada ta może być zdominowana, a nawet przekreślona przez podporządkowanie dobra osobowego migrantów egoistycznie pojętym interesem (najczęściej politycznym) kraju emigracji lub imigracji. Manipulowani w ten sposób migranci mogą łatwo stać się ofiarami bądź to asymilacji, bądź izolacji społecznej⁴¹.

Według katolickiego modelu integracji zasadniczym kryterium słuszności procesu integracyjnego winno być osobowe dobro migrantów. Dlatego inicjatywa w tej dziedzinie ma należeć do migrantów. Oni sami winni poddać się temu procesowi świadomie i dobrowolnie — o czym jeszcze niżej — na drodze wczucia się w nową sytuację, zrozumienia tam swoich obowiązków i zadań oraz faktycznego włączenia się w nurt życia nowego środowiska społecznego⁴². Społeczności zaś miejscowe winny traktować migrantów jako osoby, którym trzeba pomóc w ich wszechstronnym rozwoju, szanując przy tym ich prawa, cechy etniczne i kulturę⁴³.

Z zasadą personalizmu powinna korelować zasada dobra wspólnego szerszej społeczności, a w szczególności kraju pochodzenia i kraju zamieszkania⁴⁴. Wobec kraju pochodzenia migranci, głównie z pierwszego pokolenia, mają obowiązek zachowania duchowych i kulturowych więzów z własną ojczyzną, a także obowiązek wspierania jej moralnie i materialnie⁴⁵. Emigranci czasowi, jak np. studenci, technicy, wysoko kwalifikowani specjaliści są niekiedy moralnie zobowiązani do powrotu do własnego kraju, zwłaszcza, jeśli jest to kraj rozwijający się⁴⁶. Dobro wspólne może więc wpływać na hamowanie procesu integracyjnego.

W odniesieniu do kraju zamieszkania dobro wspólne wymaga, aby migranci przynajmniej stali, traktowali integrację nie jako moralnie obojętny fakt społeczny, ani jako jednostronny przywilej, ale jako moralny i prawny obowiązek życia wspólnie z innymi grupami⁴⁷. Obowiązek ten zakłada uwzględnianie potrzeb i słusznych dążeń innych grup etnicznych, współpracę z nimi oraz podejmowanie obowiązków wobec nadrzędnej społeczności religijnej i politycznej.

⁴¹ F. Pittau. *Anthropologie des migrants*. „Lumen Vitae” 28:1973 s. 543-551.

⁴² PM II nr 6 i III nr 2; A. Paplauskas-Ramunas. *The fundamental principles of integration*. W: *Integration* s. 125-127; Clarizio, jw. s. 18-19; A. Perrotti. *Assistance pastorale des migrants*. „Monitor Ecclesiasticus” 95:1970 s. 60.

⁴³ *Gaudium et spes* nr 59, 60; Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* nr 1.

⁴⁴ *Pacem in terris* nr 97, 100; *Gaudium et spes* nr 26, 31, 73.

⁴⁵ DPMC nr 6; PM I nr 5.

⁴⁶ *Gaudium et spes* nr 65; DPMC nr 8.

⁴⁷ DPMC nr 10; PM I nr 4.

Jak stąd widać, integracja w rozumieniu Kościoła jest procesem bardzo złożonym, poniekąd paradoksalnym, w którym trzeba uzgodnić jedność z wielością, dobro własne z dobrem wspólnym, a wolność z porządkiem społecznym.

2. Warunki integracji

Prawdziwa, a więc gruntowna i skuteczna integracja ma miejsce wtedy, gdy migranci zachowują własną tożsamość, a równocześnie stają się rzeczywistymi uczestnikami życia miejscowej społeczności kościelnej i świeckiej. Realizacja takiej integracji, zwanej organiczną, wymaga zachowania wielu warunków, z których najważniejsze Kościół określa przepisami prawa.

Jako pierwszy warunek integracji dokumenty kościelne uznają stopniowość, która jest podyktowana naturalnymi prawami rządzącymi życiem psychicznym i społecznym człowieka. Życie to nie znosi — jak wiadomo — skoków, ale rozwija się i dostosowuje do nowej sytuacji na drodze powolnej ewolucji. Podobnie proces integracji odbywa się zwykle powoli, przechodząc kolejne etapy adaptacji zewnętrznej, wewnętrznej i coraz pełniejszego włączenia się w nową społeczność⁴⁸.

Z przepisów kościelnych wynika, że migranci czasowi mogą się tylko akomodować czy adaptować⁴⁹. Pełną integrację prawo przewiduje w wypadku migrantów stałych i to nie w pierwszym pokoleniu. Według konstytucji *Exsul Familia* proces integracji religijnej winien trwać nie dłużej niż dwa pokolenia⁵⁰. Natomiast nowe prawodawstwo, do którego sformułowania w tej dziedzinie przyczynił się abp Józef Gawlina, odstąpiło od tego sztywnego kryterium czasowego, zastępując je bardzo elastycznym. Według niego o pełnej integracji religijnej decyduje faktyczna sytuacja religijna migrantów, a konsekwentnie ich rzeczywiste zapotrzebowanie na duszpasterstwo etniczne⁵¹. Oznacza to, że proces integracji religijnej może trwać dwa, trzy, a nawet więcej pokoleń⁵². Należy przy tym zaznaczyć, że integracja religijna, na której Kościołowi zależy najbardziej, nie musi iść koniecznie w parze z pełną integracją w innych dziedzinach ży-

⁴⁸ Pius XII: Alokucja 23 VII 1957. AAS 49:1957 s. 736; Joannes XXIII: Alokucja 5 VIII 1962. AAS 54:1962 s. 578-579; DPMC nr 10; PM III nr 1.

⁴⁹ C. Muhvihill, *Coordination of activities for integration on the diocesan level*. W: *Integration* s. 187-189; F. Okroy, *Motu proprio „Pastoralis migratorum cura”*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 20:1969 s. 332.

⁵⁰ EF nr 40.

⁵¹ DPMC nr 15; Perotti, jw. s. 47, 58-59.

⁵² Perotti, jw. s. 59-60.

cia społecznego, zwłaszcza kulturowego, gdzie omawiany proces może trwać znacznie dłużej.

Faktyczna trwałość procesu integracyjnego jest względna, a zależy od zdolności czy podatności integracyjnej danej grupy migrantów, formy migracji, zwartości grup migrantów, istnienia i działalności instytucji opiekuńczych, integracyjnej czy asymilacyjnej polityki kraju osiedlenia oraz innych jeszcze czynników⁵³, z których przepisy prawne akcentują jeden, a mianowicie motyw migracji. Wskazują one, że migranci przymusowi, pozbawieni prawa posiadania własnej ojczyzny, znajdują się w wyjątkowo trudnej sytuacji społecznej i duchowej, a przez to nie są zdolni do łatwej i szybkiej adaptacji. Dlatego ci migranci wymagają szczególnej życzliwości, pomocy i tolerancji⁵⁴.

Drugim warunkiem integracji jest jej spontaniczność. Podkreślając ten warunek Kościół uznaje, że migrant sam dąży do łączenia wartości własnych z obcymi. Jego włączenie do społeczności jest wtedy naturalne i skuteczne. Wywieranie zaś na niego presji wywołuje w nim jedynie opór i wrogość⁵⁵.

Prawodawca zastrzega dlatego, że integracja migrantów winna przebiegać spontanicznie (*sponte*) i chętnie (*libenter*), z wykluczeniem wszelkiego rodzaju przymusu i przeszkód⁵⁶. Mówiąc o przymusie (*coactio*) ma on na myśli bezpośrednio lub pośrednio (np. przez ustawy szkolne) działania zmierzające do przymusowej asymilacji migrantów ze strony społeczności w miejscu osiedlenia. Natomiast przeszkody (*impedimentum*) w procesie integracji, pochodzące najczęściej ze strony społeczności migrantów, stanowią według niego sztucznie utrzymywane tendencje izolujące migrantów w getcie etnicznym⁵⁷. Jedne i drugie działania Kościół uznaje za społecznie szkodliwe zarówno dla migrantów, jak i miejscowej społeczności.

III. KOORDYNACJA INTEGRACJI

Skomplikowany proces integracyjny nie dokonuje się zupełnie samoczynnie, ale wymaga świadomego współdziałania szerszej społeczności religijnej i świeckiej w celu stworzenia migrantom maksymalnie korzystnych warunków dla naturalnej integracji. W dziedzinie religijno-

⁵³ DPMC nr 12.

⁵⁴ Tamże nr 10; PM III nr 7.

⁵⁵ Baggio, jw. s. 23; S. Tomassi. *Pastoral and canonical innovations of „Pastoralis migratorum cura”* „The Jurist” 31:1971 s. 336.

⁵⁶ DPMC nr 10; PM III nr 1.

⁵⁷ Perotti, jw. s. 59; Tomassi, jw. s. 336.

kościelnej, a częściowo również kulturowej Kościół dąży do zapewnienia takich warunków poprzez określenie specjalnego systemu integracyjnego.

1. Struktura systemu integracyjnego

Z dokumentów kościelnych wyraźnie wynika, że cała organizacja duszpasterstwa migracyjnego jest ukierunkowana na ułatwienie migrantom ich naturalnej integracji w ramach miejscowej społeczności kościelnej i świeckiej⁵⁸. Struktura tego duszpasterstwa jest dlatego jakby odbiciem struktury systemu integracyjnego, którego pewne elementy zasługują na podkreślenie.

Przede wszystkim specjalne duszpasterstwo migrantów jest prawnie tak określone, że służy ono jako łącznik między duszpasterstwem zwykłym kraju emigrantów, a duszpasterstwem lokalnym w kraju imigracji. Jest ono bowiem w różny sposób powiązane z kościołem *a quo* i *ad quem*. Z jednej strony ma charakter etniczny, czyli jest sprawowane przez rodzimych kapłanów, w ojczystym języku migrantów i z uwzględnieniem wielu innych elementów religijno-kulturowych, zaczerpniętych z kraju pochodzenia. Z drugiej zaś strony ma ono charakter eklezjalny, czyli stanowi integralną część duszpasterstwa lokalnego kościoła i pozostaje pod bezpośrednią jurysdykcją miejscowego biskupa. Nadto musi ono być dostosowane do warunków, zarządzeń i zasad duszpasterzowania w danej diecezji⁵⁹.

Funkcja integracyjna duszpasterstwa migracyjnego ukazuje się najwyraźniej na przykładzie kapelana migrantów, którego najnowsze dokumenty nazywają „człowiekiem — pomostem”, który żyje i działa na pograniczu dwóch umysłowości i kultur⁶⁰. Kościół wymaga od niego, aby był bliski i rozumiały dla swych rodaków, a równocześnie nie był obcy wobec miejscowej wspólnoty kościelnej. Jego władza i obowiązki duszpasterskie są dlatego kumulowane, czyli łączone z kompetencjami miejscowych proboszczów, a migranci mają pełną swobodę korzystania z opieki obu tych duszpasterzy⁶¹.

⁵⁸ Joannes XXIII: Alokucja 20 X 1961. AAS 53:1961 s. 718; tenże. Alokucja 5 VIII 1962. AAS 54:1962 s. 578; Muhvihill, jw. s. 187-193.

⁵⁹ J. Bakalarz. *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła Zachodniego*. Lublin 1978 s. 134-138.

⁶⁰ PM II nr 6; A. Perotti. *Rapporti giuridico — pastorali tra Chiesa di emigrazione e Chiesa di immigrazione*. „On the Move” 3:1973 nr 3 s. 83-85.

⁶¹ DPMC nr 39 § 3; CMU nr 35; L. Bordin. *Fonctions du clergé ethnique auprès des immigrants et collaboration avec le clergé*. W: *Integrations* s. 388-391.

W strukturze systemu integracyjnego ważną rolę spełniają również kościoły lokalne kraju emigracji i imigracji⁶², parafie⁶³, organizacje kościelne⁶⁴, szkoły⁶⁵, wydawnictwa oraz inne instytucje kościelne, nie mówiąc już o instytucjach świeckich.

2. Zadania systemu integracyjnego

Określając strukturę systemu integracyjnego prawodawca kościelny wyznaczył równocześnie podstawowe zadania i obowiązki dla różnych osób i instytucji w dziedzinie integracji. Wszystkie owe zadania i obowiązki zmierzają z jednej strony do ułatwienia migrantom włączenia się w nową społeczność, a z drugiej do zachowania ich etniczności.

Nie wchodząc w szczegóły tego zagadnienia, warto w tym miejscu zwrócić uwagę tylko na podstawowe zadania zainteresowanych migrantami kościołów lokalnych oraz kapelana migrantów.

Najważniejszym zadaniem kościoła miejsca emigracji w omawianej dziedzinie jest przygotować duchowo emigrantów do zaadaptowania się w nowych warunkach życia i do nawiązywania tam relacji z innymi ludźmi, co wymaga organizowania dla potencjalnych emigrantów specjalnej katechezy, informacji, a w miarę możliwości nawet nauki obcego języka. Ponadto kościół ten winien utrzymywać żywe kontakty ze swymi wiernymi na emigracji oraz wspierać ich duchowo, głównie poprzez duszpasterzy etnicznych⁶⁶.

Obowiązkiem kościoła miejsca imigracji jest życzliwie przyjąć obcych przybyszów, a więc jakby otworzyć dla nich drzwi miejscowych wspólnot kościelnych. Przez takie przyjęcie rozumie się gościnność, szacunek dla przybyszów, uznanie ich odmienności kulturowej oraz nawiązywanie

⁶² CMU nr 19; PM II nr 1, 2; Clarizio, jw. s. 20-22; Perotti, *Rapporti* s. 58-60.

⁶³ CMU nr 20, 21, 25, 27; L. Henriquez. *Les tâches des mouvements paroissiaux et du clergé pour aider les immigrants à s'intégrer sur le plan paroissial dans les pays d'Amérique Latine*. W: *Integration* s. 195-200; Y. Bonenfant. *La paroisse et l'assistance durant la période initiale à l'arrivée*. W: *Integration* s. 254-260.

⁶⁴ DPMC nr 61; F. Fröhling. *La coopération entre les organisations catholiques dans les pays d'émigration et dans pays d'immigration en vue de l'intégrations des immigrants*. W: *Integration* s. 211-218.

⁶⁵ PM III nr 5.

⁶⁶ Joannes XXIII. Alokucja 5 VIII 1962. AAS 54:1962 s. 580; DPMC nr 23 § 1-3, 26-28; CMU nr 19, 21; PM II nr 5; F. Ferris. *Préparation des émigrants dans les pays de départ en vue de leur integration religieuse*. W: *Integration* s. 170-176.

z imigrantami indywidualnych i grupowych kontaktów⁶⁷. Szczególnie doniosłym zadaniem tego kościoła jest zorganizowanie dla przybyszów specjalnego duszpasterstwa etnicznego, różnych dzieł opieki, umożliwienie imigrantom uczestnictwa w radach duszpasterskich (diecezjalnych i parafialnych), w ich strukturach kościelnych oraz w organizacjach katolickich⁶⁸.

Szczególną rolę w dziedzinie integracji ma do spełnienia kapelan migrantów, którego zadaniem jest z jednej strony nie dopuścić do asymilacji migrantów, a z drugiej roztropnie ułatwiać ich stopniową adaptację do nowych form życia. Stąd kapelan winien podtrzymywać i rozwijać u wiernych wartości etniczne, rodzime cechy religijności czy specyficzne metody duszpasterstwa ojczystego, ale równocześnie ma obowiązek dostosować w pewnej mierze to duszpasterstwo do miejscowych warunków, zarządzeń i zwyczajów⁶⁹.

Bodajże ważniejszą rzeczą jest odpowiednia formacja migrantów. Dążąc do rozwoju duchowego życia wspólnoty etnicznej oraz zachowania jej poczucia własnej tożsamości, kapelan ma równocześnie obowiązek pogłębiać u migrantów duchowy związek z diecezją i jej biskupem oraz uczyć swych wiernych braterskiego współżycia z ludźmi innego pochodzenia, języka czy religii⁷⁰. Z duchową formacją z tej dziedzinie winna iść w parze praktyczna współpraca grupy migrantów z miejscowymi wspólnotami kościelnymi⁷¹.

Na zakończenie należy wspomnieć, że prezentowany model integracji migrantów jest wyrazem katolicyzmu Kościoła, w której jedność łączy się z wielkością, a uniwersalizm z tym co partykularne.

W praktyce model ten przybiera różne formy i odcienie. W zależności od konkretnych warunków społecznych, a zwłaszcza od wzajemnego nastawienia grupy etnicznej i miejscowej społeczności, integracja dokonuje się bardziej lub mniej bezkonfliktowo i spokojnie.

⁶⁷ Paulus VI. Alokucja 17 X 1973. AAS 65:1973 s. 591; *Christus Dominus* nr 18; DPMC nr 30, 57, 58; CMU nr 19, 22-27; PM II nr 1, 3.

⁶⁸ DPMC nr 60, 61; PM II nr 11.

⁶⁹ Pius XII. Alokucja 23 V 1957. AAS 49:1957 s. 736; DPMC nr 42; PM II nr 6; G. Zagon. *Situazione attuale dell'assistenza pastorale ai migranti in Europa: risultati della consulenza*. „On the Move” 3:1973 nr 3 s. 33-39; Perotti. *Rapporti* s. 63-65.

⁷⁰ DPMC nr 26; CMU nr 21; PM II nr 5-6.

⁷¹ DPMC nr 42; A. Cimichella. *Close cooperation between dergies of territorial and national parishes*. W: *Integration* s. 403-411.

MIGRANTS' INTEGRATION IN THE LIGHT OF CHURCH LEGISLATION

Summary

Coexistence between immigrants native and local inhabitants can be characterized by the three following processes: assimilation, isolation and integration. The Church accepts only the last one as the one which is in accordance with Christian mission, character of the Church and personal rights of man. Integration is a dynamic process during which both the immigrants and the native join into one community through recognition, adaptation and sharing of their ethnic values. In effect, a new society is born, its fundamental unity harmonizes with certain social and cultural differences.

According to the Catholic model of integration, four basic principles must be kept to: church unity, cultural pluralism, freedom of man, common welfare of the community. The process of integration, if governed by these four principles, should be spontaneous but slow; it should be carried out through subsequent stages of outer and inner adaptation and through the stage of full participation in the activities of the new community. In the plane of religion, this process can be fairly long; it can be continued by two or more generations before it becomes completed. As regards other planes of integration it can be even longer.

Since proper integration requires certain most advantageous and favourable conditions, the Church defined the law system of integration which is reflected in the organization of migrational chaplaincy. In accordance with the structure of the system, local churches and the churches in immigrants' home country, as well as parishes, church organizations and schools have a significant part to play in the process of integration. Particular importance is associated with the role of the immigrants' chaplain who, as a "man-bridge" can help his people adapt to new Christian community.